

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

УДК 354

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2\(20\)-212-225](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2(20)-212-225)

Борщевський Віктор Валентинович доктор економічних наук, завідувач кафедри державного управління Українського католицького університету, вул. Свенціцького 17, к. 307-1, м. Львів, 79000, тел.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-1868-4434>

Василиця Оксана Богданівна кандидат економічних наук, доцент кафедри державного управління, Український католицький університет, вул. Свенціцького 17, к.307-1, м. Львів, 79000, тел.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0001-5624-2277>

Чех Мирослава Михайлівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління Українського католицького університету, вул. Свенціцького 17, к.307-1, м. Львів, 79000, тел.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-6787-8067>

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. В статті розглянуто вплив деструктивних глобалізаційних чинників, спрямованих на обмеження вільного руху людей, товарів і фінансових ресурсів між різними країнами та регіонами світу на розвиток сучасних держав. Хоча вчені відзначають, що позитивний вплив глобалізації на ліберальну демократію зумовлений тими перевагами, які дає вільна торгівля та безперешкодний рух фінансових і людських ресурсів між країнами. Однак глобалізація має хвилеподібний процес свого розвитку, тому питання деглобалізації все частіше стає темою експертних обговорень. Більш того, вплив глобалізації на країни, що розвиваються не завжди є позитивним. Прикладом цього слугують колишні республіки СРСР та Латинської Америки. Ефективність соціально-економічної політики більшості сучасних держав в умовах глобалізації визначається спроможністю їх урядів запобігати негативному впливу глобалізаційних чинників, водночас адаптуючи на місцевий інституційний ґрунт ті правила і норми, які сприяють зростанню економіки та підвищенню рівня добробуту населення. В статті проаналізовано основні глобалізаційні чинники сучасності в контексті їх стимулюючого і дестимулюючого впливу на соціально-економічний розвиток держав. Варто

відмітити, що деглобалізаційні тенденції почали фіксуватися у світовій економіці ще напередодні «ковідного спалаху». У риторичі багатьох впливових політиків з'явилися популярні серед електорату тези про шкідливий вплив глобалізації на національну економіку, які часто супроводжувалися закликами до запровадження нових протекціоністських обмежень. Застереження дослідників полягають в тому, що в подальшому обмеження вільної торгівлі та протекціоністські заходи не лише порушуватимуть роботу глобальних виробничих ланцюгів і торговельних мереж, вони руйнуватимуть усталені форми транскордонного переміщення товарів і капіталів, блокуючи звичні способи трансферу технологій. Альтернативним варіантом виступає пріоретизація стимулюючих глобалізаційних чинників, які дозволяють забезпечувати більш ефективно використання наявних економічних ресурсів планети.

Ключові слова: глобалізація, деструктивний вплив, деглобалізація, інституції, COVID-19, уряди держав, протекціонізм.

Borshchevskiy Viktor Valentynovich Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Chair of Public management, Ukrainian Catholic University St. 17, room 307-1, Lviv, 79000, tel.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-1868-4434>

Vasylytsia Oksana Bohdanivna PhD in Economics, Associate Professor, Chair of Public Administration, Ukrainian Catholic University, Svenzizkoho St. 17, room 307-1, Lviv, 79000, tel.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0001-5624-2277>

Chekh Myroslava Mykhailivna PhD in Economics, Associate Professor, Chair of Public Administration, Ukrainian Catholic University, Svenzizkoho St. 17, room 307-1, Lviv, 79000, tel.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-6787-8067>

GLOBALIZATION FACTORS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATES IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

Abstract. The article considers the impact of destructive globalization factors (aimed at restricting the free movement of people, goods and financial resources between different countries and regions of the world) on the development of modern states. However, scholars note that the positive impact of globalization on liberal democracy is due to the benefits of free trade and the unimpeded movement of financial and human resources between countries. Moreover, globalization has a wave-like process of development, so the issue of deglobalization is increasingly becoming the subject of expert discussions. Furthermore, the impact of globalization on developing countries is not always positive. The examples of this are the republics of former Soviet Union and countries of Latin America. The effectiveness of socio-

economic policies of most modern states in the context of globalization is determined by the ability of their governments to prevent the negative effects of globalization, and at the same time adapting to local institutional conditions those rules and regulations that promote economic growth and welfare. There is analyzed in the article the main globalization factors in the context of their stimulating and disincentive impact on socio-economic development of states. It should be noted that deglobalization trends began to be recorded in the world economy before the COVID-19 outbreak. The rhetoric of many influential politicians has led to popular electorate theses about the harmful effects of globalization on the national economy, often accompanied by calls for new protectionist restrictions. Researchers warn that further restrictions on free trade and protectionist measures will not only disrupt global production chains and trade networks, they will destroy established forms of cross-border movement of goods and capital, blocking the usual ways of technology transfer. An alternative way is to prioritize the stimulating globalization factors that allow more efficient use of the planet's available economic resources.

Keywords: globalization, destructive influence, deglobalization, institutions, COVID-19, governments, protectionism.

Постановка проблеми. Глобалізація, яка протягом кількох останніх десятиліть незмінно формує тренди соціально-економічного та політичного розвитку більшості цивілізованих держав світу, сьогодні зіткнулася з низкою складних проблем. Передусім вони зумовлені безпековими викликами, серед яких слід насамперед виділити глобальне поширення пандемії COVID-19 і загострення низки військово-політичних конфліктів, які загрожують перерости у масштабні війни. В таких умовах особливої значимості набуває здатність урядів ефективно використовувати наявний потенціал соціально-економічного розвитку своїх держав. Відтак зростає актуальність наукових досліджень, спрямованих на виявлення пріоритетних напрямів адаптації сучасних держав до тих викликів глобалізації, які визначаються дією деструктивних чинників, спрямованих на обмеження вільного руху людей, товарів і фінансових ресурсів між різними країнами та регіонами світу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню впливу глобалізаційних чинників на соціально-економічний розвиток сучасних держав присвячені численні наукові публікації як закордонних, так і українських авторів. Передусім це стосується праць таких учених, як О. Аккоміноті [15], В. Андрійчук [1], О. Білорус [13], З. Бжезінський [2], С. Гантінгтон [3], Д. Гелд [4], Н. Карунаратне [18], Є. Кіш [7], С. Классенс [16], Н. Лапіна [8], Н. Рьопер [19], Є. Савельєв [10], Т. Єфименко [13], К. Форбс [17], Ф. Фукуяма [20], В. Чужиков [14] тощо.

Так, на думку З. Бжезінського, глобалізований світ, на відміну від попередньої епохи, коли військові конфлікти починалися і закінчувалися формальним оголошенням війни, породив феномен домінування неформальної

поведінки у глобальних протистояннях сучасності, значною мірою схожих на побутову злочинність. Тому в епоху глобалізації «війна» поступається місцем неформальній, всепроникній і часто анонімній боротьбі між різними групами впливів та інтересів. З часом демографічний тиск з боку перенаселених і бідних регіонів на багаті частини світу може набути більш насильницьких форм і перетворити нелегальну імміграцію на войовничий рух людських мас. Тоді на зміну міждержавним війнам приходить поширення нового типу конфліктів, коли навіть обґрунтована занепокоєність заходить за невидиму межову лінію, що відокремлює розумну обачність від параної. У кінцевому підсумку мінливість і динамічність як сучасних технологій, так і міжнародної обстановки неминуче роблять будь-які відповіді на безпекові запитання залежними від обставин і тимчасовими. [2, с. 26-27].

Ф. Фукуяма вказує на тісний зв'язок глобалізації та ліберальної демократії, яка лежить в основі її небаченого успіху протягом другої половини минулого століття. На його думку падіння найбільших тоталітарних режимів світу та стрімке поширення універсальних правил економічної поведінки на весь цивілізований світ, спричинені тими перевагами, які дає вільна торгівля та безперешкодний рух фінансових і людських ресурсів між країнами для їх економічного зростання. [20]

Водночас, українська дослідниця Н. Лапіна зазначає, що у XXI столітті стало очевидним, що глобалізація – це не лінійний, а хвилеподібний процес. Відтак в експертному середовищі дедалі частіше обговорюються питання, пов'язані з деглобалізацією та контрглобалізмом. А політики та аналітики запитують: чи слід і надалі йти шляхом глобалізації? Антиглобалізаційні настрої посилила світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років. Зокрема, одними з перших щодо повернення до національного суверенітету в економічній сфері заговорили право-радикальні та ліво-радикальні політики, коли під впливом кризи ситуація в багатьох країнах різко погіршилася [8].

З погляду Т. Єфименко, системні виклики сьогодення відображають глибокі суперечності, що накопичилися у сучасному світі протягом тривалого періоду часу, зокрема в політичній, економічній, ідеологічній та інших сферах, подібно до ситуацій у 1930-х і 1970-х років. Відтак, структурна модернізація, новітні технології, зокрема в менеджменті, потребують від урядів нових підходів до управління. У посткризовому світовому порядку багато дослідників очікують змін співвідношення економічних сил, а також ролі окремих країн і регіонів. Імовірно, сформується нові правила поведінки економічних агентів, тобто по-справжньому нова економіка [13, с. 15].

Є. Савельєв вважає, що важливою тенденцією сучасної глобалізації є ускладнення механізмів управління економікою, яка потребує підвищення ролі регіонів у соціально-економічному розвитку на основі децентралізації та нової структуризації. Адже конкуренція регіонів за підключення до інноваційних і фінансових хабів, або так званих «воріт глобальної економіки», веде до

трансформації систем розміщення продуктивних сил та центрів економічної діяльності з урахуванням парадигми виробничого простору в епоху глобалізації та інформаційного суспільства. Це актуалізує проблему налагодження ефективних взаємодій між локальними та субрегіональними територіальними утвореннями, регіональними органами влади, державними інституціями та міждержавними глобальними центрами впливу [10, с. 142].

Таке бачення співпадає з позицією В. Чужикова, який вказує на те, що глобалізація мінімізує обмежуючий вплив центральних органів державної влади на регіони, сприяючи тим самим посиленню відкритості регіональних економік. Зважаючи на це, а також на суттєві зміни, що відбулись в епоху глобалізації, сучасний регіон де факто перетворився на відкриту ієрархічну поліструктурну систему, яка базується на територіальній єдності, має подібні галузеву, соціальну та демографічну структури, сформовану спільну інфраструктуру та відповідну організаційно-управлінську різнорівневу таксономічну модель [14, с. 14-15].

Водночас, у публікаціях більшості згаданих авторів та їхніх колег приділяється недостатня увага чинникам деструктивного впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток сучасних держав, передусім через загострення безпекових викликів, зумовлених наростанням військових ризиків і загроз, а також у зв'язку із запровадженням численних обмежень, спричинених поширенням у світі пандемії COVID-19.

Мета статті. Виявити основні глобалізаційні чинники впливу на соціально-економічний розвиток держав в умовах сучасних викликів, а також окреслити пріоритетні напрями адаптації до них у короткостроковій та стратегічній перспективі.

Основні результати дослідження. Глобалізація, що бере свої витoki у другій половині ХХ століття, протягом тривалого періоду власної еволюції породила цілу низку інституційних явищ і процесів, які сьогодні знаходять вияв у численних формальних і неформальних інститутах, поширених як в усьому світовому господарстві загалом, так і в економіці окремих держав світу.

Передусім це стосується уніфікації правил міжнародної торгівлі та захисту прав інвесторів, створення спільних безпекових основ для безперешкодного переміщення людей і товарів між різними державами та їх регіонами, розгортання діяльності та зростання вагомості цілої низки глобальних інституцій, серед яких слід насамперед відзначити НАТО, МВФ, СОТ, Світовий банк, ВООЗ, МАГАТЕ, ЮНЕСКО, Міжнародну організацію праці, Світову організацію інтелектуальної власності, Грінпіс тощо.

Разом із цим, варто констатувати той факт, що далеко не завжди глобалізація має стимулюючий вплив на економічний розвиток держав, особливо якщо мова йде про держави, які розвиваються. Більше того, часто інституційна універсалізація світового господарства спричиняє депресивні тенденції в економіці окремих країн і навіть цілих регіонів. Зокрема так сталося

в 90-х роках минулого століття у Східній Європі, коли низка колишніх соціалістичних держав і колишніх радянських республік, включаючи Україну, почали інтегруватися до глобальної ринкової системи. Це спричинило погіршення більшості показників їх соціально-економічного розвитку, як мінімум у короткотерміновому періоді.

Наприклад, автор теорії «інституційних пасток» В. Полтерович з цього приводу зазначав, що намагання урядів постсоціалістичних держав форсувати процес становлення ринкової економіки, без належної попередньої адаптації до цього інституційного середовища своїх країн, обернулося стрімким зростанням трансакційних витрат перехідного періоду, а відтак і зниженням ефективності функціонування економіки, а подекуди і обвалом цілих її сегментів. Зокрема він наголошував: «Вашингтонський консенсус», який включав кілька нейтральних тез, таких як необхідність проведення податкової реформи, забезпечення прав власності та встановлення фіскальної дисципліни, був передусім спрямований на широку лібералізацію економіки. Проте він не містив жодного слова про роль держави в період проведення реформ, тез про необхідність підготувати реформи, вказівок на те, в якій послідовності реформи мають проводитися. В кінцевому підсумку це обернулося тим, що дало змогу одному з колишніх палких прихильників «Вашингтонського консенсусу» Дж. Саксу назвати його «чумою ринків, що розвиваються, яка поширювала рецесію від країни до країни» [9].

Інший приклад деструктивного впливу глобалізації на цілий континент – досвід країн Південної Америки, які, стикнувшись з невідповідністю власних урядів до адаптації глобальних правил економічної поведінки, були змушені «ховатися» від них у неформальних інституційних «лакунах», переважна частина яких знаходилась у тіньовому сегменті. З цього приводу відомий перуанський економіст Е. Сото навіть зазначав: «Результати досліджень показують, що тіньовики реалізують і підтримують режим приватної власності за допомогою вироблених ними незаконних норм, і що ці норми допускають здорову конкуренцію, в якій дотримуються договірні зобов'язання. Автори дослідження виявили також, що на противагу офіційним політичним інститутам тіньові організації не лише обирають своїх лідерів, а й забезпечують їхню відповідальність перед виборцями» [11].

Таким чином, ефективність соціально-економічної політики більшості сучасних держав в умовах глобалізації визначається спроможністю їх урядів запобігати негативному впливу глобалізаційних чинників, водночас адаптуючи на місцевий інституційний ґрунт ті правила і норми, які сприяють зростанню економіки та підвищенню рівня добробуту населення.

Зважаючи на сучасні виклики глобалізації згадані чинники доцільно поділити на декілька основних груп, згідно з характером їхнього впливу на економіку окремих держав та рівнем формалізації (рис. 1).

Рис. 1. Основні глобалізаційні чинники сучасності в контексті їх стимулюючого і дестимулюючого впливу на соціально-економічний розвиток держав.

Складено авторами

Так, до основних стимулюючих чинників слід віднести: уніфікацію фінансових систем різних країн світу (у т.ч. шляхом розширення сфери використання світових валют і криптовалют: євро, долара, біткойна тощо); діджиталізацію світового бізнесу і торгівлі; розвиток глобальних транспортних мереж; культуральне зближення країн; підвищення якості людського та

соціального капіталу; зменшення бар'єрів для вільного руху людей, товарів і послуг; активізацію транскордонного співробітництва тощо.

Водночас, основними обмежувачими чинниками на сучасному етапі глобалізації є: впровадження нетарифних обмежень, зокрема породжених пандемією коронавірусу COVID-19; загострення політичних протистоянь, що можуть переростати у військові конфлікти (наприклад між Китаєм і Тайванем, Північною і Південною Кореєю, Індією та Пакистаном тощо); локальні військові конфлікти, що мають потенціал глобального розширення (військова експансія Росії на Сході України, арабо-ізраїльський конфлікт, конфлікт у Нагірному Карабасі, війна у Сирії тощо); соціальні збурення (до прикладу – масові протести в Білорусі чи у Казахстані, «двовладдя» у Венесуелі та ін.), міграційні кризи (Середньоземноморська, пост-Сирійська, на кордоні між Білоруссю та ЄС тощо); сепаратистські рухи (Каталонія, Придністров'я, курдські рухи в Туреччині та Сирії), релігійні суперечності (напруга у стосунках між шиїтами та сунітами в країнах Перської затоки або між католиками та протестантами в Північній Ірландії); латентні міжетнічні конфлікти (вірмено-азербайджанський, сербсько-албанський, грузино-абхазський, російсько-чеченський); екологічні проблеми і ризики (глобальне потепління, перехід на відновлювану енергетику).

Крім того, варто виділити групу так званих змішаних або різновекторних чинників глобалізаційного впливу, які можуть виконувати як заохочувальну, так і обмежувальну функцію з погляду стимулювання соціально-економічного розвитку окремих держав (або одночасно прискорювати економічне зростання в одних державах і гальмувати його, чи навіть спричиняти кризи, в інших). До таких чинників слід зокрема віднести діяльність мультинаціональних компаній, включаючи глобальні фінансові установи й банки; функціонування міжнародних інституцій (ООН, СОТ, МВФ) та мереж громадських організацій; регіональних міждержавних об'єднань (ЄС, ОПЕК, НАФТА) тощо.

Зважаючи на все зазначене вище, першочергову увагу в умовах сучасних викликів глобалізації урядам більшості держав слід акцентувати на обмеженні деструктивного впливу деглобалізаційних чинників. Саме вони сьогодні можуть завдавати найбільшої шкоди в контексті ефективного використання потенціалу розвитку національних економік в довгостроковій перспективі.

Передусім мова йде про низку нових обмежень, які почали укорінюватися протягом останнього періоду, через поширення пандемії COVID-19, а також у зв'язку з актуалізацією низки інших безпекових викликів, зокрема військових, включаючи спровоковані ними міграційні кризи. Унаслідок цього в науковому обігу звичними стали такі терміни, як «деглобалізація», «дезінтеграція світової економіки» чи навіть «дивергенція глобального економічного розвитку».

При цьому важливо відзначити, що деглобалізаційні тенденції почали фіксуватися у світовій економіці ще напередодні «ковідного спалаху». Так, за даними СОТ, після потужного сплеску, що відбувся у 2010 р. (на 13,9%) світова

торгівля у 2011 р. сповільнила своє зростання до 5,4%. А в 2012–2013 рр. її зростання ще більш сповільнилося, особливо в розвинених країнах. Відновлення цього зростання відбулося лише у 2014 р., але воно було значно нижчим ніж у докризовий період, коли світова торгівля щорічно росла більш ніж на 7%. При цьому повільніше, ніж раніше, зростав не лише фізичний, але й вартісний обсяг світової торгівлі, оскільки ціни на сировину почали знижуватися у відповідь на швидке зростання пропозиції [6, с. 20].

Крім того, упродовж 2010-2020 років у багатьох країнах світу, включаючи найбільш розвинуті, почали активно реанімуватися ідеї захисту національних виробників, які супроводжувалися закликами до обмеження міжнародного співробітництва, нетерпимістю до трудових іммігрантів, посиленням позицій право-радикальних партій. У риториці багатьох впливових політиків з'явилися популярні серед електорату тези про шкідливий вплив глобалізації на національну економіку, які часто супроводжувалися закликами до запровадження нових протекціоністських обмежень. Все це негативно відобразилося на економічній політиці багатьох урядів. Зокрема, за 10 років, з 2010 по 2019 рік, проти металургійної продукції у світі запровадили 1302 заходи щодо обмеження імпорту. Найбільш популярними з них виявилися: вимоги до локалізації в державних закупівлях (454 заходи), антидемпінгові (288), імпорتنі тарифи (230), антисубсидіарні (59). Крім того, Green Deal, який поширився в Європі протягом минулого десятиріччя, також можна віднести до числа інструментів фактичного обмеження вільної торгівлі, попри те, що основною своєю ціллю він декларує «трансформацію ЄС в чесне, процвітаюче суспільство із сучасною ресурсоефективною економікою». Адаже засоби, які покликані просувати зелені технології на континенті, мають чітко виражене протекціоністське спрямування. Це стосується субсидій, податкових пільг та інших обмежень глобальної ринкової конкуренції [12].

Зважаючи на все зазначене, є підстави вважати, що небачені до цього обмежувальні заходи у глобальній економіці, які активно впроваджувались протягом 2020-2021 років (формально через коронавірусну загрозу), набули настільки стрімкого поширення саме завдяки сприятливому соціальному та політичному ґрунту для «деглобалізації», ставши радше її наслідком, а не причиною. Це спростовує поширену тезу про те, що ніби то саме «ковідна лихоманка» породила деглобалізаційні процеси.

Розвинені держави світу

Країни, що розвиваються

Глобальна діджиталізація та уніфікація міжнародних фінансових систем

Мінімізація обмежень вільного руху людей і товарів, розвиток транспортних мереж

Активізація транскордонної та міжрегіональної співпраці, культурна інтеграція країн

Діяльність транснаціональних корпорацій та впливових міжнародних організацій

Посилення тарифних і нетарифних торговельних бар'єрів, міграційні кризи

Регіональні військові, релігійні, етнічні чи соціальні конфлікти

Глобальні безпекові виклики (війни, пандемії, стихійні лиха тощо)

Відчутний позитивний вплив, стимулювання економічного розвитку та ефективності бізнесу

Збільшення обсягу залучених інвестицій, сприяння інноваційному розвитку

Нарощування потенціалу економічного зростання

Сприяння трансферу технологій з розвинутих держав світу

Удосконалення інституційного середовища розвитку економіки

Стимулювання розвитку прикордонної інфраструктури, залучення грантів

Сприяння фінансовій стабільності, просування власних економічних інтересів у цілому світі

Збільшення притоку іноземних інвестицій, вирішення соціальних проблем; втрата частини людського і ресурсного потенціалу

Зниження ефективності використання наявного ресурсного потенціалу, провокування політичних конфліктів і криз

Досягнення коротко-строчкових економічних вигод і зниження ефективності економіки у стратегічній перспективі

Створення труднощів, спричинених необхідністю переорієнтації економічних інтересів

Втрата частини економічного потенціалу

Значне зниження ефективності економіки, падіння якості життя населення, наростання екологічних, політичних і соціальних проблем

Суттєве зниження потенціалу економічного розвитку, збідніння населення, соціальні проблеми

Рис. 2. Основні напрями впливу глобалізаційних чинників на соціально-економічний розвиток розвинутих держав світу і держав, що розвиваються
Складено авторами

Таким чином, можна констатувати, що сьогодні чітко ідентифікувалися дві основні групи глобалізаційних чинників впливу на соціально-економічний розвиток держав: по-перше ті, що стимулюють глобальну конкуренцію та лібералізацію світової торгівлі, а відтак сприяють конкурентоспроможному бізнесу за рахунок інновацій реалізовувати свої конкурентні переваги на світовому ринку, підвищуючи тим самим ефективність використання обмежених економічних ресурсів у планетарному масштабі; по-друге, ті, що дозволяють урядам окремих держав виконувати свої популістичні обіцянки і досягати короткотермінових ефектів завдяки впровадженню протекціоністських заходів і застосуванню регуляторних бар'єрів на шляху глобальної конкуренції.

Показово, що головними ініціаторами впровадження різного роду бар'єрів на шляху глобальної конкуренції виступають країни, що розвиваються. Так вони прагнуть захистити свої ринки від експансії з боку розвинених держав. Проте досвід показує, що від застосування обмежуючих чинників антиглобалізаційного впливу потерпають передусім найменш розвинені країни (рис. 2).

Зважаючи на зазначене, сьогодні дослідники дедалі частіше попереджають урядовців, що в подальшому обмеження вільної торгівлі та протекціоністські заходи не просто порушуватимуть роботу глобальних виробничих ланцюгів і торговельних мереж, вони спричинять до того, що приватні особи, компанії і уряди, намагаючись захистити себе за допомогою складних контрактів, що виконуються за певних умов (*contingent contracts*), руйнуватимуть усталені форми транскордонного переміщення товарів і капіталів, блокуючи звичні способи трансферу технологій. Відтак, світ дедалі глибше занурюватиметься у закритість ринків, роблячи цілком реальною (особливо на тлі економічних наслідків пандемії COVID-19) загибель універсалістської культури сучасності [5].

У якості альтернативи доцільно надавати пріоритетного значення стимулюючим глобалізаційним чинникам, які дозволяють забезпечувати більш ефективне використання наявних економічних ресурсів планети. При цьому, слід заохочувати уряди різних країн до мінімізації регуляторних обмежень (як митних, так і нетарифних), відкритості до співпраці з іноземними партнерами, активізації роботи із залучення інвестицій у розвиток інституційної та виробничої інфраструктури, формування позитивної налаштованості власного населення щодо співпраці з закордонними компаніями та міжнародними донорськими організаціями тощо.

Висновки. Сучасна глобалізація виступає природним середовищем соціально-економічного розвитку держав. Проте спотворення механізмів її впливу на економіку через бюрократичні обмеження, що запроваджуються функціонерами на міжнародному рівні, може суттєво знизити ефективність використання наявних людських, природних і фінансових ресурсів. Адже деглобалізаційні чинники, які все більш відчутні сьогодні, деформують акценти

у прийнятті важливих владних рішень, змушуючи тим самим як бізнес, так і мешканців різних країн, діяти всупереч законам ринкової конкуренції.

Як наслідок, економічні агенти опиняються у неприродному квазі-ринковому середовищі. У цьому разі економічні рішення господарюючих суб'єктів та домогосподарств спрямовані не стільки на отримання максимального прибутку (чи моральної сатисфакції) в умовах відкритої ринкової конкуренції, скільки зосереджені на спробах вловити чи вгадати настрої правлячої еліти або ж передбачити наслідки її суб'єктивних дій (а часто й ірраціональних рішень)

Відтак, вміння ефективно управляти бізнесом на основі максимально повного задоволення попиту споживачів поступаються навичкам задовольняти потреби чиновників, від рішень яких все більше залежить успіх будь-якої підприємницької ініціативи. За такої моделі економічних взаємовідносин апофеозом бажань будь-якого власника чи менеджера бізнесу стає доступ до інсайдерської інформації про найближчі плани влади, а найкращим засобом для досягнення цієї цілі – «делегування» своїх представників у владу (або ж заохочення чиновників до співпраці з власною компанією шляхом впровадження різного роду корупційних практик).

Описані антиглобалізаційні тенденції активно поширюються як у країнах, що розвиваються, так і у розвинених державах світу, економічний розквіт яких нерозривно пов'язаний з успіхом глобалізації. Це змушує багатьох економістів ставити під сумнів перспективу подальшого економічного зростання в умовах руйнування тих інституційних засад, на яких постала сучасна цивілізація.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід наголосити на тому, що прагнення урядів ігнорувати об'єктивні економічні реалії на догоду ефемерним соціально-політичним чи безпековим цілям, може обернутися руйнуванням багатьох здобутків глобалізації, без яких людство вже не мислить свого існування. Адже деглобалізаційні тенденції здатні набути лавиноподібного характеру під впливом деструктивних «антиглобалізаційних» чинників. Це потягне за собою посилення різного роду економічних і фінансових обмежень, що матиме наслідком зниження ефективності використання наявних природних і людських ресурсів планети, а значить і поступову економічну стагнацію, що виллється у зниження рівня соціальних стандартів і якості життя населення.

Література:

1. Андрійчук В. Поїзд уже пішов? Глобалізація й Україна. *Політика і час*. 2002. № 8. С. 18-23.
2. Бжезінський З. *Вибір: світове панування чи світове лідерство* [пер. з англ.]. К.: Києво-Могилянська академія. 2006. 203 с.
3. Гантінгтон С. *Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку* [пер. з англ.]. Львів : Кальварія. 2006. 473 с
4. Гелд Д., Мак-Грю Е. *Глобалізація/антиглобалізація*. К. : КІС. 2004. 180 с

5. Джеймс Г. Пандемія деглобалізації? *День*. 2020. 3 березня. Режим доступу: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planetu/pandemiya-deglobalizaciyi>.
6. Довгаль О., Довгаль Г. Деглобалізаційні тенденції у сучасній світовій торгівлі в умовах невизначеності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2016. Вип. 5. – С. 19-26.
7. Кіш Є. Системний аналіз нового східного кордону Європейського Союзу: від історії лімесу до сучасного фронтіру. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки*. 2018. № 2 (46). С. 61-68.
8. Лапіна Н. Стоит ли мир на пороге деглобализации. *Независимая газета*. Режим доступу: https://www.ng.ru/ideas/2020-05-11/7_7857_world.html.
9. Полтерович В. Институциональные ловушки – результат неверной стратегии реформ. *Экономическая теория и реформы*. Режим доступу: https://members.tripod.com/VM_Polterovich/2-Polterovich.pdf.
10. Савельев Є. «Новий регіоналізм» і розвиток теоретичних аспектів кластероутворення. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 2. С. 142-144.
11. Сото Е. *Иной путь*. Режим доступу: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=130240&page=2>.
12. Тарасенко А. Україна не готова до деглобалізації торгівлі. *GMK Center*. Режим доступу: <https://gmk.center/ua/opinion/ukraine-ne-gotova-do-deglobalizacii-torgivli>.
13. Фінансова глобалізація і євроінтеграція / За ред. О. Білоруса і Т. Єфименко. К.: ДННУ «Академія фінансового управління». 2015. 496 с.
14. Чужиков В. *Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія*: монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 272 с.
15. Accominotti O., Brière M., Burietz A., Oosterlinck K., Szafarz A. (2020) Did Globalization Kill Contagion? Discussion paper LEM. Режим доступу: https://lem.univ-lille.fr/fileadmin/user_upload/laboratoires/lem/Doc_travail_2020/DP2020-05.pdf.
16. Claessens S., Van Hoven N. The Impact of the Financial Crisis on Banking Globalization. IMF, October 2014, Working Paper WP/14/197. 49 p.
17. Forbes K. Financial “Deglobalization”: Capital Flows, Banks, and the Beatles. London, Bank of England, Queen Mary University, November 2014. 27 p.
18. Karunaratne N.D. The Globalization-Deglobalization Policy Conundrum. *Modern Economy*, 2012, no. 3, pp. 373- 383.
19. Röper N. Financial Deglobalization: Resurgence of Nation States During and After the Great Recession. *Journal of Political Inquiry*, 2013, spring issue, pp. 1-18. Available at: http://www.jpinyu.com/wp-content/uploads/2015/01/financial_deglobalization.pdf.
20. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. Режим доступу: https://www.uzh.ch/cmsssl/suz/dam/jcr:00000000-36d7-41d4-0000-00000936ea84/Francis_Fukuyama.pdf.

References:

1. Andriichuk V. (2002) Poizd uzhe pishov? Hlobalizatsiia y Ukraina. [Has the train already left. Globalization and Ukraine] *Polityka i chas.*, 8, 18-23. [in Ukrainian]
2. Bzhezynskiy Z. (2006) *Vybir: svitove panuvannia chy svitove liderstvo [Choice: world domination or world leadership]*. K.: Kyievo-Mohylianska akademiia, 203. [in Ukrainian].
3. Hantinton S. (2006) *Protystoiannia tsyvilizatsii ta zmina svitovoho poriadku [Confrontation of civilization and change of word order]*. Lviv : Kalvariia, 473[in Ukrainian].
4. Held D., Mak-Hriu E. (2004). *Hlobalizatsiia/antyhlobalizatsiia. [Globalization/Antiglobalization]* K. : KIS.,180 [in Ukrainian].
5. Dzheims H. (2020). Pandemiia deglobalizatsii? [Pandemic of deglobalization]. Retrieved from: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planetu/pandemiya-deglobalizaciyi>.

6. Dovhal O., Dovhal H. (2016)/ Dehlobalizatsiini tendentsii u suchasni svitovii torhivli v umovakh nevyznachenosti. [Deglobalization trends in modern world trade in conditions of uncertainty] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm»*, 5, 19-26. [in Ukrainian]
7. Kish Ye. (2018). Systemnyi analiz novoho skhidnoho kordonu Yevropeiskoho Soiuzu: vid istorii limesu do suchasnoho frontiru. [Systematic analysis of the new eastern border of the European Union: from the history of the Limes to the modern front]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Istorychni nauky*, № 2 (46), 61-68. [in Ukrainian]
8. Lapina N. (2020). Stoyt ly myr na porohe dehlobalyzatsyy. [Is the world on the verge of globalization] *Nezavysyamaia hazeta*. Retrieved from: https://www.ng.ru/ideas/2020-05-11/7_7857_world.html. [In Russian]
9. Polterovych V. Instyutsyonalnye lovushky – rezultat nevernoi stratehy reform. [Institutional traps are the results of a wrong reform strategy] *Ekonomycheskaia teoryia y reformy*. Retrieved from: https://members.tripod.com/VM_Polterovich/2-Polterovich.pdf. [In Russian]
10. Saveliev Ye. (2013) «Novyi rehionalizm» i rozvytok teoretychnykh aspektiv klasteroutvorennia. ["New regionalism" and the development of theoretical aspects of cluster formation]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2., 142-144. [in Ukrainian]
11. Soto E. *Ynoi put. [Another Way]*. Retrieved from: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=130240&page=2>. [In Russian].
12. Tarasenko A. Ukraina ne hotova do dehlobalizatsii torhivli. [Ukraine is not ready to de-globalize trade] *GMK Center*. Retrieved from: <https://gmk.center/ua/opinion/ukraina-ne-gotova-do-deglobalizacii-torgivli>. [in Ukrainian].
13. Bilorus O., Yefymenko T. (2015) Finansova hlobalizatsiia i yevrointehratsiia [Finansova hlobalizatsiia i yevrointehratsiia], K.: DNNU «Akademiiia finansovoho upravlinnia». 496. [in Ukrainian].
14. Chuzhykov V. (2008) Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia: monohrafiia. [Global regionalism: history and modern methodology: monograph]. K.: KNEU, 272. [in Ukrainian].
15. Accominotti O., Brière M., Burietz A., Oosterlinck K., Szafarz A. (2020) Did Globalization Kill Contagion? *Discussion paper LEM*. Retrieved from: https://lem.univ-lille.fr/fileadmin/user_upload/laboratoires/lem/Doc_travail_2020/DP2020-05.pdf.
16. Claessens S., Van Hoven N. (2014). The Impact of the Financial Crisis on Banking Globalization. IMF, *Working Paper WP/14/197*. 49 p.
17. Forbes K. (2014). Financial “Deglobalization”: Capital Flows, Banks, and the Beatles. *London, Bank of England, Queen Mary University*, 27 p.
18. Karunaratne N.D. (2012). The Globalization-Deglobalization Policy Conundrum. *Modern Economy*, 3, 373- 383.
19. Röper N. (2013). Financial Deglobalization: Resurgence of Nation States During and After the Great Recession. *Journal of Political Inquiry*, 1-18. Retrieved from: http://www.jpinyu.com/wp-content/uploads/2015/01/financial_deglocalization.pdf.
20. Fucuyama F. (2005). *The End of History and the Last Man*. Retrieved from: https://www.uzh.ch/cmsssl/suz/dam/jcr:00000000-36d7-41d4-0000-00000936ea84/Francis_Fukuyama.pdf.